

s. dr hab. Bożena Szewczul, prof. ucz.
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ul. Dewajtis 5; 01-815 Warszawa

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Pani mgr lic. Agnieszki Próchniak pt. *Wymagania stawiane kandydatom do nowicjatu ze względu na stan kanoniczny i osobiste przymioty*, Lublin 2020, ss. 298 (mps) napisanej pod kierunkiem naukowym ks. dra hab. Ambrożego Skorupy, prof. KUL na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

W odpowiedzi na pismo ks. dra hab. dra h.c. Leszka Adamowicza, Kierownika Studiów Doktoranckich Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, z dnia 04.02.2021 r. (sygnatura pisma WP-520-111093/2/2021) z zawiadomieniem o uchwale Rady Instytutu Prawa Kanonicznego powołującej mnie w dniu 22 czerwca 2020 r. na recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr lic. Agnieszki Próchniak przekazuję wymaganą przepisami prawa opinię dotyczącą rozprawy wspomnianej wyżej kandydatki do stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie: prawo kanoniczne.

I. Strona merytoryczna pracy

Pani Angelika Próchniak – przynależąca do stanu wiernych świeckich w Kościele katolickim, uczyniła przedmiotem swej rozprawy doktorskiej prawo instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego adresowane, ze względu na swą specyfikę, głównie do osób konsekrowanych, podejmujących rady ewangeliczne. Autorka obierając kwestię *wymagań stawianych kandydatom do nowicjatu w instytutach zakonnych* weszła tym samym na grunt obcego jej działu prawa kanonicznego. Stąd należy wziąć pod uwagę, że przy redagowaniu dysertacji musiała zmierzyć się z większymi trudnościami dotyczącymi słownictwa i instytucji właściwych życiu zakonnemu, niż zakonnicy piszący dysertacje doktorskie.

1. Temat, przedmiot i cel

Temat, przedmiot i cel rozprawy doktorskiej Autorka nakreśliła we wstępie, z którego wynika, że do podjęcia tytułowego zagadnienia zachęcił Doktorantkę dotychczasowy brak w polskiej literaturze kanonistycznej całościowego opracowania zagadnienia wymogów stawianych kandydatom do nowicjatu instytutów zakonnych. A w związku z tym, że do stanu zakonnego nadal przybywają kandydaci, borykając się często ze skomplikowanymi sytuacjami życiowymi, więc tematyka jest wciąż aktualna i nie ma charakteru tylko teoretycznego. Dotyczy bowiem praktycznych trudności zarówno ze strony kandydatów do nowicjatów instytutów zakonnych jak i przełożonych zakonnych weryfikujących zgłaszające się osoby.

Zamysł recenzowanej rozprawy został ujęty w zwięzłym tytule. Tym niemniej przy pierwszym zetknięciu się z dziełem, pewne wątpliwości może budzić termin *nowicjat*, który funkcjonuje w potocznym języku także w stowarzyszeniach życia apostołskiego, a w swej pochodnej wersji jako słowo *nowicjusz* – również w instytucjach nie będących wspólnotami życia konsekrowanego, np. w jednostkach wojskowych. Stąd dla jasności podjętego zagadnienia, tytuł rozprawy mógłby – według mojej oceny – zostać doprecyzowany określeniem *instytutów zakonnych* i przyjąć następujący kształt: *Wymagania stawiane kandydatom do nowicjatu instytutów zakonnych ze względu na stan kanoniczny i osobiste przymioty*. Zapewne dbałość o zwięzłość tytułu okazała się tu silniejszym argumentem i

zwyciężyła. Adekwatnie do nakreślonego tematu, Autorka podjęła w kolejnych rozdziałach pracy zasadniczo właściwe zagadnienia przewidziane uprzednio w spisie treści.

We wstępie dysertacji, przy próbach określenia jej celu, Pani A. Próchniak odchodzi nieco od wzmiankowanej w tytule kwestii wymagań stawianych kandydatom do nowicjatu i chętniej przyjmuje za cel swej pracy kolejny etap życia przyjętych już do instytutu kandydatów – tj. zagadnienie formacji nowicjuszy, o czym świadczy zapis Autorki: „Celem niniejszej pracy jest ukazanie, jakie znaczenie dla kandydata do życia zakonnego ma formacja zakonna – w nowicjacie” (s. 10). A kiedy uzasadnia podjęcie tematyki brakiem całościowego opracowania ponownie pisze o formacji nowicjuszy: „Problematyka dotycząca formacji zakonnej nowicjat nie została do tej pory całościowo podjęta...” (s. 12), a więc zajmuje się nie tyle wymogami stawianymi kandydatom do nowicjatu, ile problematyką kandydatów już przyjętych do nowicjatu instytutu zakonnego czyli nowicjuszami, co stanowi odrębne i jednocześnie bardzo obszerne zagadnienie w prawie instytutów zakonnych. Wydaje się, że formacja nowicjuszy jest tu pewną linią ratunkową Doktorantki, w związku z brakiem literatury dotyczącej wiodącego tematu recenzowanej dysertacji. Skłonność do zajmowania się kwestią formacji nowicjuszy powraca często w treści pracy, a zwłaszcza w całym rozdziale czwartym.

2. Systematyka

Systematykę dysertacji Doktorantka objaśniła w jej wprowadzeniu – wstępie. Swą pracę, która ma kształt zwartego maszynopisu zaopatrzonego w kartę tytułową, podzieliła ona na cztery rozdziały merytoryczne poprzedzone spisem treści, wykazem skrótów i wstępem, a zwieńczone: zakończeniem oraz bibliografią podzieloną na źródła i literaturę. Między zakończeniem a bibliografią można znaleźć dwa streszczenia rozprawy doktorskiej w j. polskim i angielskim, których zamieszczenie nie znalazło jednak odzwierciedlenia w spisie treści.

Kwestie zasadnicze pracy zostały zawarte w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach podzielonych na punkty i podpunkty. Korzyścią tak starannego podziału jest możliwość szczegółowego ukazania przedmiotu badań ale też ujawnia on pewne nieprawidłowości dotyczące poszczególnych części pracy. Dla przykładu, w rozdziale drugim Doktorantka zamieszcza punkt 5.3.2.4 i dzieląc go na mniejsze jednostki wyodrębnia wyłącznie jeden podpunkt 5.3.2.4.1. Podobna sytuacja ma miejsce w rozdziale czwartym – w

punkcie 3.5. został wyróżniony tylko jeden podpunkt 3.5.1, natomiast zamiar dokonania podziału pewnej materii wymaga wydzielenia przynajmniej dwóch podpunktów.

Tytuły poszczególnych rozdziałów dysertacji zasadniczo nie odbiegają pod względem treści od tematu rozprawy, z wyjątkiem dyskusyjnego rozdziału czwartego. Są one próbą konsekwentnej jego realizacji. Treść rozdziałów wykazuje również merytoryczny związek z tematem. Wstęp do rozprawy i zakończenie są proporcjonalne w swych rozmiarach do objętości całej pracy. Każdy z rozdziałów rozpoczyna się wprowadzeniem w podejmowane w dalszej kolejności zagadnienia, zaś kończy podsumowaniem zatytułowanym „Wnioski”. Pewnym mankamentem jest duża dysproporcja dotycząca objętości drugiego rozdziału (71 stron) w stosunku do pozostałych – pierwszy rozdział 53 strony, trzeci – 45 stron i czwarty – 42 strony). Świadczy to o nie najszcześniejszym rozplanowaniu i podziale materiału przez Doktorantkę.

Dwustronicowy, ułożony w porządku alfabetycznym wykaz skrótów (s. 6-7), nie budzi większych zastrzeżeń, aczkolwiek jest nader oszczędny w opisie abrewiacji. Następujący po nim wstęp (s. 8-15) zawiera wszystkie nieodzowne elementy wymagane w rozprawach naukowych. Doktorantka uzasadniła w nim wybór tematu, wskazała konieczne do przebadania źródła prawa i literaturę, określiła metody i tezy badawcze, zaprezentowała przedmiot dociekań naukowych w poszczególnych czterech rozdziałach.

Zakończenie dysertacji zostało prawidłowo zredagowane. Bibliografia pracy jest bardzo obszerna (liczy 51 stron), zawiera publikacje polskojęzyczne i obcojęzyczne odpowiadające podjętej problematyce.

3. Treść rozprawy i jej ocena

Przy opracowywaniu tematu Doktorantka kierowała się względami merytorycznymi. Wyjściowym zagadnieniem recenzowanej dysertacji, rozpatrywanym w ramach pierwszego rozdziału, jest próba wyjaśnienia kanonicznej instytucji nowicjatu w instytutach zakonnych życia konsekrowanego, aby w dalszej konsekwencji zatrzymać się m.in. nad wymogami stawianymi kandydatom do nowicjatu. W ramach pierwszego rozdziału zostały poddane analizie trzy wymogi: konieczność przynależności kandydatów do Kościoła katolickiego, kierowanie się przez nich właściwą intencją oraz obowiązek dostarczenia odpowiednich dokumentów świadczących o stanie wolnym kandydata, przyjęciu przez niego sakramentu Chrztu oraz bierzmowania. Ujęcie i opracowanie dwóch pierwszych wymogów uważam za

właściwe, natomiast pewne zastrzeżenia budzi 4 punkt rozdziału zatytułowany *Wymagane dokumenty*, w którego rozwinięciu wyrażonym w spisie treści czytelnik nie może znaleźć żadnych określonych dokumentów, ponieważ pierwszy podpunkt nosi tytuł: *Status kanoniczny i przyjęte sakramenty*, a drugi: *Byli seminarzyści, duchowni lub członkowie instytutów życia konsekrowanego*. W każdym z tych podpunktów należałoby zamieścić konkretne dokumenty adekwatnie do tytułu punktu. W treści rozdziału pierwszego znalazł się też 5 stronicowy opis pojęcia postulatu (prenowicjatu) jego celu, miejsca odbywania i czasu jego trwania oraz osób odpowiedzialnych za formację kandydatów do nowicjatu.

Rozdział drugi został poświęcony przymiotom wymaganym od kandydatów do nowicjatu, a więc potrzeba odpowiedniego wieku, charakteru, zdrowia i dojrzałości wyliczonych w kanonie 642 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku (dalej KPK/1983). Po wyliczeniu wymaganych przez prawodawcę kościelnego przymiotów od kandydatów do nowicjatu, Pani A. Próchniak formułuje długi, bo liczący 30 stron, wywód dotyczący zdolności kandydatów do życia według trzech rad ewangelicznych tj. czystości, ubóstwa i posłuszeństwa w danym instytucie zakonnym.

Trzeci rozdział to analiza przeszkód i zakazów przy przyjmowaniu kandydatów do nowicjatu. Zostały one wyliczone w kanonach 643-644 KPK/1983. Doktorantka powieliła je w swym opisie, przy czym w spisie treści trzeciego rozdziału zabrakło przeszkody wieku tj. wieku poniżej 17 roku życia, wzmiankowanego w kan. 643 KPK/1983 roku na pierwszym miejscu wśród przeszkód. Wprawdzie Autorka zajmuje się tym zagadnieniem w poprzednim – drugim rozdziale dysertacji, jednak pominięcie go w dziale przeszkód czyni katalog niepełnym, a sam rozdział w pewnej mierze wybrakowanym. Poza tym w kwestii dwóch zakazów przyjęcia kandydatów do nowicjatu, które prawodawca normuje tylko w kan. 644, Doktorantka dodaje podpunkt trzeci zatytułowany „Profesi”, który uważam za niepoprawny.

W rozdziale czwartym i jednocześnie ostatnim, Doktorantka podnosi problematykę obowiązku odpowiedniego przygotowania i weryfikacji kandydatów przed przyjęciem do nowicjatu. Przynajmniej tak właśnie formułuje tytuł rozdziału. O ile pierwszy człon tytułu rozdziału jest słuszny, to drugi mówiący o weryfikacji budzi pewne wątpliwości. Wydaje się, że swoistą weryfikacją kandydatów do nowicjatu były przeszkody i zakazy opisane już w poprzednich rozdziałach, a także formacja w postulacie zwanym prenowicjatem. A jeżeli sięgnie się do treści odpowiedniego podpunktu w tymże rozdziale zatytułowanego *Ocena i weryfikacja drogi przebytej przez nowicjuszy*, to wprawdzie Autorka wyjaśnia, że weryfikacja dotyczyłaby „dojrzałości, sfery uczuciowej, zdolności intelektualnej i zdolności do

prowadzenia życia we wspólnocie, niekiedy także, jeżeli takie występowały informacje na temat ewentualnych obciążeń chorobami dziedzicznymi” ale nie kandydatów do nowicjatu, zgodnie z tytułem pracy, lecz nowicjuszy, a więc rozważania wychodzą poza temat dysertacji. Daje się zauważyć, a zwłaszcza w recenzowanym czwartym rozdziale, że Autorka często zajmuje się zagadnieniami nowicjuszy. Te wątki rozmiągają się z wyznaczonym zakresem tematu pracy, i jednocześnie tematem rozdziału czwartego, jak chociażby zagadnienie mistrza nowicjatu i jego współpracowników (pkt 1.2.2.1. i 1.2.2.2), wymagane przymioty mistrza i wychowawców w nowicjacie oraz obowiązki wychowawców (pkt 2.1. i 2.2.). Podobnie kwestia towarzyszenia nowicjusom (pkt 2.2.3.) oraz roli biegłego lekarza w formacji nowicjackiej (pkt 3.1.). Niewłaściwe jest także zaliczenie do władzy zakonnej spowiedników jako podmiotu biorącego udział w przygotowaniu kandydatów do nowicjatu. Wydaje się, że adekwatnie do tematu dysertacji, przedmiotem czwartego rozdziału w ramach zagadnienia obowiązku odpowiedniego przygotowania powinna być kwestia formacji postulantów zainicjowana w pierwszym rozdziale pracy.

Analiza całości tekstu dysertacji pozwala stwierdzić, że Doktorantka zrealizowała ostatecznie zamierzony cel badawczy, doszła do wniosków wyodrębnionych głównie w zakończeniu pracy. Są one syntezą zagadnień podejmowanych uprzednio w czterech rozdziałach dysertacji.

4. Źródła i literatura

Zamieszczona w bibliografii baza źródeł i literatury stanowiąca podstawę badań Doktorantki jest bardzo bogata i właściwa w odniesieniu do postawionego celu badawczego. Należy podkreślić szeroki dobór przez Autorkę tekstów przedmiotowych z uwzględnieniem doktryny obcojęzycznej, a także innych dziedzin nauki spoza prawa kanonicznego – teologia, prawo cywilne, psychologia, medycyna. Zbiór bibliograficzny został podzielony na dwa zasadnicze działy: źródła prawa i literaturę. Pierwszy z działów jest należycie rozgraniczony na pięć mniejszych jednostek, mianowicie: Pismo Święte, dokumenty papieskie, dokumenty Soboru Watykańskiego II, dokumenty Dykasterii Kurii Rzymskiej oraz tzw. „Inne”.

II. Wymiar formalny

Już przy ocenie strony merytorycznej dysertacji zostało wyrażonych kilka opinii dotyczących jej aspektu formalnego, jak np. dysproporcja zachodząca między objętością rozdziałów oraz pewne nieprawidłowości w spisie treści. Wprawdzie Doktorantka dopiero buduje swój warsztat naukowy, a więc drobne niedociągnięcia są zrozumiałe, to jednak już teraz wymaga się od niej nieco większej uwagi i precyzji przy redagowaniu tekstu pracy doktorskiej, niż jest to widoczne w dostarczonym do recenzji maszynopisie.

Jeżeli chodzi o styl językowy monografii, to mimo licznych potknięć trzeba go ocenić pozytywnie, ze względu na trudności wynikające z interdyscyplinarności tematu pracy. Aby go zrealizować Doktorantka musiała sięgnąć także do słownictwa i literatury spoza prawa kanonicznego. Jednak w tekście często spotyka się błędne i niezrozumiałe sformułowania oraz zawile zwroty z obszaru prawa kanonicznego, czego przyczyną może być z jednej strony złożoność poruszanych zagadnień, a z drugiej materia dysertacji nie do końca znana Doktorantce – jako osobie nieprowadzącej życia zakonnego, stąd często daje się zauważyć niepewność wynikającą z tego stanu rzeczy (np. zagadnienie przyjmowania do nowicjatu duchownych diecezjalnych), brak precyzji w zakresie nazewnictwa, a także niedocieranie do istoty opisywanych zagadnień.

Autorka nie ustrzegła się niezręcznych określeń typu: s. 30: „Obecnie obowiązujący kodeks”, s. 157 „obecnie obowiązującym kodeksie” podobnie s. 141 (drugi akapit), s. 19 przypis 25; s. 134 „We współczesnym nauczaniu Magisterium Kościoła”; s. 113: „Niezbędnym środkiem pomagającym wychowawcom w modelowaniu powołania u młodych kandydatów jest częste odwiedzanie przez nich konfesjonałów”; s. 122 „który w rzeczywistości de facto”; s. 125 „na wypowiedziach Pisma świętego”; s. 135 „.... aby te [osoby konsekrowane – B. Sz.] podporządkowały własną wolę właściwym przełożonym wspólnoty zgodnie z wolą własnych konstytucji”; s. 158 „Kwestię małych seminariów reguluje” (powinno być „niższych”); s. 231 „...ustawodawca Kodeksowy zachęca, aby tworzyć małe rodziny nowicjuszy”.

Mankamentem pracy są liczne literówki. Wiele stron wymaga korekty pod tym względem np. 169 przypisy 166-169. Słabą stroną tekstu są też łączenia kilku wyrazów w jeden, zwłaszcza wyrazów obcojęzycznych. Uwidacznia się to na stronie 124 przypis 282; s. 133 przypis 328; s. 26 przypis 63, s. 29 przypis 80, s. 34 przypis 107 itd.

Autorka dysertacji, określając wspólnoty zakonne posługuje się terminami zaczerpniętymi zarówno z Pio-Benedyktyńskiego Kodeksu Prawa Kanonicznego jak i KPK/1983 tj. zakon, zgromadzenie zakonne, instytut zakony bez uprzedniego wyjaśnienia czytelnikowi tychże pojęć i ich ewentualnej synonimiczności.

Odnosnie do przypisów, to ogólnie rzecz ujmując trzeba wyrazić uznanie Doktorantce za umiejętność uczynienia z nich nie tylko zwykłego odesłania do źródła lub literatury ale częste zamieszczanie w nich cytatów lub szerszych wyjaśnień.

Daje się też zauważyć błędny zapis nazwy czasopism np. s. 19 przypis 22 „Rocznik Nauk Prawnych” zamiast „Roczniki” a także nazwisk autorów np. Bilska jako Bielska i podobnie w Bibliografii (s. 257), E. Gambari błędnie Gambali (s. 19 przypis 25, s. 21 przypis 36; Paweł VI jako Pawła VI s. 7.

Dekret Soboru Watykańskiego II *Perfectae caritatis* noszący tytuł w pierwszym wydaniu dokumentów soborowych *O przystosowanej odnowie życia zakonnego*, w nowym tłumaczeniu dokumentu oraz nowych wydaniach (drugim w 2002 r. oraz trzecim 2008 r.) przyjął tytuł *O przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego*. Tymczasem Doktorantka w przypisach używa starej wersji, tj. *O przystosowanej odnowie życia zakonnego*, chociaż jako źródło pochodzenia dokumentu podaje w bibliografii wydanie drugie poprawione z 2002 roku (s. 110 przypis 216), gdzie zapis dekretu występuje pod nowym tytułem.

Doktorantce zdarza się zapisać niektóre określenia z małej litery w miejsce wielkiej np. s. 63 przypis 266: „Stolicy apostolskiej” z małej litery. Podobnie kolejne zdanie po kropce rozpoczyna małą literą np. s. 60, przypis 254.

Słabostką stylistycznego wymiaru pracy są powtórzenia tych samych wyrazów w ramach jednego zdania: s. 60, przypis 255: „w przypadku, gdy zdarzył się przypadek”; s. 95 „Stwierdzenie istnienia wymaganej dojrzałości wymaga odpowiedniego czasu”. Zdarza się też stosowanie potocznych określeń np. s. 61: „... do życia zakonnego potrzeba olbrzymiej odporności i niezwykle mocnych nerwów”, s. 167 „w oczach Kościoła”; s. 118 „nie urywają kontaktów”. Poza tym niektóre opisy np. te dotyczące kilku aspektów zdrowia kandydatów do nowicjatu są nazbyt obszerne, podające zbędne szczegóły odnoszące się np. do aktywności fizycznej i „hormonów szczęścia” (s. 79-80).

Przyjęte w pracy metody badawcze oceniam pozytywnie. Są one wystarczające i adekwatne do postawionego celu głównego i celów szczegółowych.

III. Wniosek końcowy

Zapoznawszy się z zamysłem oraz treścią pracy doktorskiej Pani mgr lic. Angeliki Próchniak, mając na względzie wymienione wyżej nieliczne uwagi krytyczne dotyczące strony formalnej i merytorycznej pracy stwierdzam, że przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim zawarte w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595.) z późn. zm., stąd wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

s. B Szewczuk

s. dr hab. Bożena Szewczuk, prof. UKSW

Warszawa, 5 marca 2021 r.